

A közvélemény változása a pszichopatológiai művészetről

Jakab Irén e dolgozatában (2002) a képi kifejezés pszichopatológiájának történetét adja közre, vázlatosan, ugyanakkor széles körű áttekintésben, a változás ívét adó orvosok, művészek, gyűjtemények, kiadványok, folyóiratok és szervezetek mintegy antológiába rendezésével. Ez az ív a századforduló pszichiáteri érdeklődésének változásától a modern és avantgárd művészek figyelmének határozott megjelenésén át (Jean Dubuffet) a széles körben tapasztalható elfogadásig, a kreatív terápiák intézményesüléséig rajzolható meg. A gondolati ív alapja Jakab Irén művészetfelfogása: elfogadja a pszichopatológiai, illetve a pszichiátriai művészet létezését. Ez nem magától értetődő, hiszen a diagnosztikai és terápiás processzus során keletkező képek nem feltétlen művészeti alkotások, és nem is lépnek fel ezzel az igényvel. Ugyanakkor a pszichiátriai intézményrendszert is megjárta neves art brut alkotók életműve nagyon is láthatóvá teszi egy sajátos esztétikai világ létezését.

Ma, a művészettörténetek pluralizmusának jelenében, két évtizeddel megjelenése után olvasva e tanulmányt, különösen érdekes Jakab Irén széles látószöve: a választott hazájában (USA) tapasztalt művészeti változások, nevezetesen az őslakosok és az afroamerikaiak művészete iránti nyitottság, vagy a politikai felhanggal bíró, a tárgyakat visszaforgató junk-kultúra elfogadása is megjelenik benne. A tanulmány antológia-szerű tömörsége és sűrűsége Jakab Irén szerkesztői munkásságát tükrözi, amely egészen a művészet és a kommunikáció kapcsolatának és a „pszichiátriai művészet” transzkulturális aspektusának vizsgálatáig terjedt. Ez utóbbi orientáció két oldala az eltelt évtizedek távlatából jól érzékelhető: egyfelől a pszichiátriai nézőpontot, a diagnosztikai módszertan és terápiás haszn érvényességét kiterjeszti, ugyanakkor ezáltal a kutatás tárgyát oly mértékben gazdagítja, ami óhatatlanul

a határkérdések felé visz: a medikai és az esztétikai szemléletmódok implicit polémiját, a kompetenciakörök megrajzolásának igényét, a „pszichopatológiai művészet” művészettörténeti kánonba kerülésének összetett kérdését nem kerülhetjük meg. Ugyancsak figyelemre méltó, ahogy a pszichiáter-szerző kitér a változások betegjogi és szerzőjogi vonatkozásaira, majd függetlenként táblázatba rendezi a fogalmi változásokat is. A fogalmi változások rendszerezésének e késői igénye azonban mintha éppen a határok feloldódásának, illetve átrendeződésének tapasztalatából, a „pszichopatológiai művészetnek” az orvosi intézményrendszer kereteit elhagyó ambivalens élményéből fakadna. Mindazonáltal emléket állít azon orvosoknak, pszichológusoknak és művészetközvetítőknél, akik közreműködése nélkül a pszichopatológiai művészi teljesítmények felszabadulása nem történt volna meg. A tanulmányt éppen e kérdések sokaságát elevenen tartó, és az ismeretek gazdag tárházát adó minőségében tartjuk fontosnak.

A szerk.

Bevezetés

A pszichiáterek és más egészségügyi szakemberek szemlélete, illetve a közvélemény és a művészet világának (művészek, műkritikusok, múzeumkurátorok, galériatulajdonosok) pszichopatológiai művészettel kapcsolatos beállítottsága az elmúlt század során megváltozott, amelyet kronológiai sorrendben fogunk megvilágítani. A múlt század elején a közönség gyakorlatilag semmit sem tudott a pszichiátriai kezeltek művészi alkotásairól. Először pszichiáterek figyeltek fel pácienseik

* Jakab Irén e tanulmánya a *Psychiatria Hungarica* 2002. 1. számában jelent meg először. Az *Ars Hungarica* jelen számában a szöveget

szerkesztői tagolással, az idők folyamán változó frazeológia frissítésével és a lábjegyzetben elhelyezett kiegészítésekkel közöljük. (A szerk.)

alkotásainak szokatlan stílusára. Ennek következtében néhány elszórt közlemény jelent meg tudományos szakfolyóiratokban, a nagyközönség azonban továbbra sem ismerhette meg a pszichiátriai betegek műveit.

A pszichopatológiai művészet és a képi kifejezés pszichopatológiájának láthatóvá válása

Philippe PINEL francia orvos (1745–1826) megállapította,¹ hogy az elmebetegek „megnyugszanak”, ha rajzolással foglalják el magukat. Ezért elrendelte, hogy az osztályon rajzra és festésre alkalmas eszközökkel és anyagokkal lássák el a betegeket. Az így készült műveket azonban nem kísérték figyelemmel, sőt értéktelennek tartották őket. Ebben az időben sem a nagyközönség, sem a művészeti világ nem keresett kapcsolatot az intézetben kezelt betegek műveivel. Ezek a szó szoros értelmében zárt világot alkottak, hiszen a betegeket zárt osztályokon ápolták. A közönség az „őrülteket” izgága, erőszakos és veszélyes egyéneknek tartotta, vagy annyira magukba zárkóztaknak, akiket legfeljebb sajnálni lehetett. Később a pszichoanalitikusok rájöttek arra, hogy a betegek alkotásai felhasználhatók az álomanyag terápiás értelmezésében. A képi alkotások a tudattalanhoz vezető úttá váltak. Ernst KRIS klasszikus közleményében például Franz Xaver Messerschmidt 18. századi szobrász műveit analizálja.² A pszichiáterek biztatták betegeiket, hogy alkotásaikban az orvos segítségével ismerjék fel és az akkori analitikus nézetek (Freud, Jung) szerint interpretálják a szimbolikus értelmet. Ezáltal a beteg a terápia aktív

részesévé vált. E korszak után a pszichiáterek a tartalom mellett egyre több figyelmet fordítottak a stílusra és a formális elemekre is.

A 20. század első felében több könyv jelent meg a nagy pszichiátriai gyűjteményekről (RÉJA 1907; PRINZHORN 1922; ANASTASI–FOLEY 1941). E munkák a művek diagnosztikai értékének feltárásán túl a betegek alkotásait gyermekrajzokkal, „primitív” népek rajzaival, valamint népművészeti alkotásokkal vetették össze. Hans PRINZHORN úttörő könyvének megjelenése (1922) után a nagyközönség tudomást szerzett a pszichotikus betegek műveiről, de alkotásaikat még mindig különös furcsaságnak, az őrültség megnyilvánulásának tekintették. Úgy vélték, hogy ezek csak az orvosokat érdekelhetik, egyébként értéktelenek, és a múzeumok vagy galériák sem mutattak érdeklődést irántuk. Egyes művek ugyan megtekinthetők voltak az elmekórházak múzeumában, például az angyalföldi Elme- és Ideggyógyintézet Múzeumában³ és a heidelbergi egyetem gyűjteményében, amelyet Prinzhorn dolgozott fel, és amely 2001 szeptemberében nyílt meg újra az egyetem új múzeumában Jádi Inge kurátor gondozásában.⁴ A zürichi Burghölzli kórház gyűjteménye ugyancsak hozzájárul az elmebetegek műveinek elismeréséhez.⁵

Az 1950-es évekig – a párizsi világkongresszuson kiállított pszichiátriai művek bemutatásáig – kevés közlemény jelent meg.⁶ Ez nagy lépéssel vitte előre a betegek műveinek értékelését. Ezt a gyűjteményt Robert Volmat mutatta be 1956-ban.⁷ Ma már klasszikus könyvében több szerző különböző országokból származó gyűjteményét ismertette, és bizonyította a kiállított művek multinacionális eredetét.

Ugyancsak 1956-ban e tanulmány szerzője (Jakab Irén) francia és német kiadású monográfiájában dolgozta fel a pécsi elmeklinika gyűjteményét, melyet

1 Jakab a Pinelről írt gondolatait John M. MacGregor kutatásai alapján fogalmazta meg. JOHN M. MACGREGOR: *The Discovery of the Art of the Insane*. New Jersey, Oxford, Princeton University Press, 1989. A művészettörténet MacGregor sokévi interdiszciplináris kutatását közreadó könyvét Magyarországon elsőként a pszichiáter Hárdi István recenzeálta.

2 Ernst KRIS: Ein geisteskranker Bildhauer (Die Charakterköpfe des Franz Xaver Messerschmidt). In: Ernst KRIS: *Psychoanalytic Explorations in Art*. New York, International Universities Press, 1962 (eredeti megjelenés: 1952).

3 Az angyalföldi intézet múzeuma 1931-ben nyílt meg, jogutódja az MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény (PMGy). Történetéhez lásd az *Ars Hungarica* tematikus számát: *Ars Hungarica* 44. 2018. 395–460.

4 https://prinzhorn.ukl-hd.de/museum/geschichte/A_heidelbergi_egyetem_pszichiatriai_kezeltok_munkait_ozro_gyujtemenye_a_haboru_utan_feledesbe_merult_Harald_Szeemann-nak_koszonheto_felfedese. A Museum Sammlung Prinzhorn 2001-ben kapott új épületet,

Jakab Irén itt erről emlékezik meg.

5 A zürichi Burghölzli Svájc legnagyobb pszichiátriai klinikája, olyan jelentős pszichiáterek dolgoztak itt, mint Eugen Bleuler, Carl Gustav Jung és Hermann Rorschach. Jakab az e számban is közölt interjúban (TÉNYI) beszél a burghölzli gyűjteményről, miszerint az nem volt nagy, és nem részesült külön figyelemben, de a klinikán a pszichiáteri képgyűjtések gyakorlata létezett.

6 World Psychiatric Association (WPA) Congress, Párizs, 1956. Robert Volmat könyve az itt összegyűjtött műveken és közléseken alapul, ezt maga Jakab Irén írja a SIPE történetét elbeszélő, azt élő tanúként dokumentáló szövegében, ahogy azt is, hogy a SIPE Volmatnál őrzött dokumentumai egy költözés során megsemmisültek. IRENE JAKAB: *The History of the Founding of Société de Psychopathologie de l'Expression (SIPE) and the Early Development. Psychiatria Hungarica*, 2010. 277.

7 Robert VOLMAT: *L'Art psychopathologique*. Paris, Bibliothèque de Psychiatrie, 1956.

1. Moyezán Anna: *Bundás nő házikók között*, 1950-es évek
papír, ceruza, tempera, 18 × 23 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 89.55,
fotó © Hámosi Péter

2. Moyezán Anna: *„Álom”*. Rajzmontázs az intézet homlokzatával és arcképekkel, 1950 körül
papír, pasztell, 24 × 34 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 89.51,
fotó © Hámosi Péter

a Reuter Camillo-gyűjtemény bemutatásával egészített ki.⁸ Három évtizeddel később átírt és új anyaggal gazdagított kiadás készült magyar és angol nyelven (JAKAB 1998). E sorok szerzője 1956-ban úgy vélte, hogy a betegek alkotásainak művészi értékét is el kell ismerni a diagnosztikai jellegzetességeken kívül. Martyn Ferenc festőművész és műkritikus konzultánsként vett részt a szóban forgó könyvben ismertetett művek feldolgozásában, és azokat művészi szempontból is értékelte.⁹

Abban az időben több közlemény jelent meg híres festőkről, például Van Goghról.¹⁰ Ezek az elmebetegség és a művészi tehetség viszonyát kutatták. Az így keletkezett patográfák a művész patológiáját próbálták felderíteni a művekben. A közönség és a művészvilág tudomást szerzett ezekről az esetekről, és ez hozzájárult a pszichopatológiai művekről alkotott vélemény kialakulásához.

Cesare Lombroso „Lángész és őrület” elmélete alapján a művészi talentumot kapcsolatba hozták az elmebe-

tegségekkel, s ez az elmebetegség stigmáját a művészi talentumra is kiterjesztette a laikus közönség véleményében. Ennek ellenére bizonyos „glorifikáció” vette körül a beteg művészt, hiszen az őrületet az alkotó zseni kiváltságaként is értékelték (MACGREGOR 1989).

A pszichopatológiai művészet a modern művészek percepciójában és az outsider/autodidakta művészek elismerése

A képzőművész Jean Dubuffet¹¹ munkássága, *art brut* kollekciója és a Musée de l'Art Brut létrehozása a svájci Lausanne-ban új szempontot nyújtott a pszichopatológiai művek megértéséhez, elismerték azokat művészeti alkotásokként. A *Raw Vision* folyóirat 29. számában két átfogó cikk jelent meg az *art brut*-ról: RHODES (1999) Dubuffet eredeti elméletét és az *art brut* fogalmát elemzi.

- 8 Irène JAKAB: *Dessins et peintures des aliénés. Analyse au point de vue psychiatrique et artistique*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1956; illetve Irène JAKAB: *Zeichnungen und Gemälde der Geisteskranken. Ihre Psychiatrische und Künstlerische Analyse*. Budapest–Berlin, Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften–Henschelverlag, 1956.
- 9 Martyn Ferenc közreműködéséhez lásd jelen számban Aknai Katalin tanulmányát.
- 10 Karl Jaspers német-svájci filozófus és pszichiáter Van Gogh-monográfiája először 1922-ben jelent meg. A második világháború

utáni Van Gogh-recepcióhoz lásd PERENYEI Monika: Ciprusok és portrék. *Vizuális Kultúra Újság*, 2021. 1/2. http://vizualiskulturaujsag.hu/wp-content/uploads/2021/03/3.1%20Perenyei_j2.pdf (Letöltve: 2021. 09. 11.)

- 11 A pszichiátriai betegek művészetét nagyra értékeli művészek, köztük Paul Klee, Jean Dubuffet és Max Ernst művészetfelfogásáról és alkotó gyakorlatáról Hal Foster értekezett. Hal FOSTER: *Blinded Insights*. In: *Prosthetic Gods*. Cambridge (Mass.), MIT Press, 2006. 109–149.

INAUDI (1999) „Írások versben festve” címmel tanulmányozta Carlo Zinelli (1916–1974) olasz festő alkotásait. Dubuffet pszichiátriai kezeltek inspirálta munkáinak kiállításával elsőként ismerte el a formális (klasszikus) művészet ellentétéként a nyers művészetet létrehozók munkáit.¹² Az Art Brut Múzeumban kiállított művek egy része már korábban ismert volt a szakirodalomban (BADER–NAVRATIL 1976, NAVRATIL 1965). A gyűjtemény új, szokatlan képi kifejezésű művekkel, az úgynevezett primitív és „outsider” (kívülálló) művészek alkotásaival gyarapszik ma is. Nemrégiben Vojislav Jakić (szerb outsider művész, 1932–2003) műveit állították ki. Jakić fából készült szekrényeiben szimbolikus jellegű tárgyakat mutat be, például emberi koponyákat. Festményei minden köztes tér nélküliek, emberi és állati alakokkal, valamint egyéb tárgyakkal zsúfoltak. Maga a keret is része a teljes műnek. A kereten és a kép szélén túl apró emberi és állati alakok lebegnek.¹³

Frank MARESCA és Roger RICCO (1993) gazdagon illusztrált könyvükben autodidakta amerikai művészek alkotásait mutatják be. Közöttük több neves művész is van, míg mások a könyv által váltak ismertté.

A közönség elismeréséhez nagyban hozzájárultak a művészeti galériák, amelyek egyre több, eddig ismeretlen autodidakta művész alkotásait merték kiállítani. Legtöbbjük ismeretlen maradt volna, ha galériák nem kockáztatják meg képeik bemutatását. Például Oliver MOSER művészete teljesen ismeretlen volt mindaddig, amíg képeit a *Fekete népművészet Amerikában* címmel ki nem állították Montgomeryben (Alabama, Egyesült Államok). Carlo Zinelli művei is több kiállításon szerepeltek. Életrajzát ANDREOLI könyvében olvashatjuk (1996).

A MARESCA és RICCO könyvében szereplő művészek közül egyesek rabszolgák voltak az Egyesült Államok déli részén. Művészi alkotásuk vált az egyetlen felszabadító aktussá a rabszolgaság pszichológiai elnyomása alól. A könyvben szereplő művészek közül többen életük késői szakában kezdtek festeni, közben gondozóotthonokban ápolták őket apoplexia vagy egyéb szervi betegség miatt. Mások a börtönben kezdtek festeni. Tarmo PASTO, a sacramentói (Kalifornia) egyetem pszichológiaprofesszora, az Amerikai Kifejezés-pszichopatológiai Társaság (ASPE) alapító tagja és alelnöke fedezte fel a börtönben

Martín RAMÍREZ (1895–1963) műveit. Ramírez ezután Mexikóvárosban mint a 20. század nagy mexikói művésze nyert elismerést. PASTO fedezte fel Perley MEYER („P. M.”) WENTWORTH (1893–1985) műveit is. Wentworth látomásait ábrázolta bibliai vonatkozású tájképekben és építészeti jellegű festményekben.

Ma már a nagy gyűjteményekről írott több könyv bizonyítja a pszichiátriai betegek művei iránti érdeklődés megélénkülését. E művek máig is a kreativitás és a pszichózis művészi kifejezésének kutatását szolgálják, például a MACGREGOR által feldolgozott Darger-kollekció (1990)¹⁴ és HÁRDI István nagy gyűjteménye (1983) a sorozatos rajzok kiértékelésével.¹⁵

FRIEDRICH SCHRÖDER-SONNENSTERN Hold szellem-utazás (*Mondgeistfahrt*, 1974) című könyve a művész önéletrajza, amelyben részletesen ír festői műveiről és a fényképezésről. Hallucinációs képei a képzelet korlátlan kifejezései. Írásaiban érezhető az elutasítottság és a magányosság. „Gyermekkorom óta elkülönülten élttem. Senki sem akart játszani velem.” Másrészt önmagát mint nagy művészt és filozófust jellemzi írásaiban. „Itt szól a háromszoros világbajnok, a gyakorlati, a morális és a képi művészet bajnoka[...].” Rajzaiban a lekerekített ábrákat kedveli. „Én egyszerűen nem tudok elég kerek formát tenni a képeimbe – nem éles sarkokat, mert azok magát az életet ábrázolják. Minden kerek forma a percepció adottsága.” Ez a művészi stílus nem egyedülálló az autodidakta művészek alkotásaiban. Természetesen a kör a legrégebb archaikus kifejezés.

Ahogy Schröder-Sonnenstern kényszeresen kerülte a szögletes formákat, az Karl JUNKER német szobrász-építész törekvéseire emlékeztet. A Junker-házat BEHRENDTS (1976) mutatta be az *Imaginary Dwellings* című filmben. Junker kijelentette, hogy „a derékszöveget le kell törni”. Házában, amit saját kezűleg épített (kivéve az alapozást és a tartógerendákat) az összes ablak és ajtókeret nyolcszögű, az alkotó kívánsága szerint.

Egy új könyv *Napsütés a sötétségből* (*Sunshine from Darkness*, 1997) címmel rövid életrajzokat közöl olyan művészekről, akik legyőzték a betegséget, és mint elismert művészek értékes, eredeti műveket alkotnak. Ez valóban lemossa a stigmát ezekről a művészekről. A könyvben szereplő egyik festő (T. W.) évekkal ezelőtt

12 Jean Dubuffet művészetfelfogását nemcsak art brut gyűjteménye darabjai, hanem írásai is tükrözik: a „fojtogató kultúra” ellenében a művészeti intézményrendszerrel érintetlen originális alkotókat képviselte.

13 Jakab Irén leírása, észrevételei a képkeret kép- és médiaelméleti kontextusában is érdekes.

14 John M. MACGREGOR: Henry Darger, The Realm of the Unreal. In: *Art Media as a Vehicle of Communication*. Ed. by Irene JAKAB. Brookline (Mass.), ASPE, 1990. 366.

15 Hárdi István kutatásának újabb kiadása: HÁRDI István: *A dinamikus rajzvizsgálat*. Budapest, Flaccus Kiadó, 2016.

3. Moyezán Anna: *Fantasztikus tájkép*, 1958 körül
papír, kréta, ceruza, 37 × 44 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 89.283,
fotó © Hámori Péter

a betegem volt. Pszichoterápiás kezelése alatt néhány korábban készült rajzát mutatta meg nekem. Javasoltam, hogy a gyógyulás érdekében művészi talentumát (balett-táncos volt) hasznosítsa a szóbeli és mozgásbeli kifejezés mellett. Több mint két évtizedes kapcsolatunkat ma is tartjuk. T. W. természetesen nagyon büszke sikeres festményeire, mindig értesít kiállításairól és oktatási tevékenységéről (festészetet tanít). Ő hívta fel a figyelmemet a Narsad Artworks kaliforniai kiadóra, amely a *Sunshine from Darkness* című könyvet 1997-ben kiadta, amelyet az Amerikai Pszichiátriai Társaság gyűlésén könyvkiállításon mutattak be.

Az 1900-as évek közepe óta a pszichiátriai betegségek kezelésére használt gyógyszereket előállító számos nagy gyógyszergyár támogatott betegek műveiről írt közleményeket és könyveket. A Janssen cég farmakológiai kutatási alapítványa is anyagi támogatást biztosít a pszichiátriai kezeltek művészetéről szóló közleményekhez és műveik kiállításához. Ilyen módon harcolnak a megbélyegzés ellen. A közönséget megismertetik bizonyított esetekkel, amelyekben betegségük ellenére és attól függetlenül az alkotó művészek elismerést kaptak. A bázei Sandoz gyár igen értékes sorozatot adott ki, nagy méretű színes illusztrációkkal. Ezek a könyvek egy-egy tehetséges pszichiátriai beteg műveit és

4. Moyezán Anna: *Tájkép*, 1964
papír, ceruza, toll, 28,5 × 41,2 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 90.76,
fotó © Hámori Péter

rövid körtörténetét ismertetik. Ez is nagy lépés a stigma eltörlésére.

A *Képzeltbeli lakhelyek (Imaginary Dwellings)* című filmet a Sandoz társulat támogatásával három szerző alkotta (FERDIÈRE, BEHRENDIS és JAKAB 1975). Ez a film négy különleges építményt mutat be, amit négy „látomásos” művész hozott létre a világ különböző részein. A művészek közül ketten részesültek kezelésben elmebetegség miatt, de a film ezt csak röviden említi. A film először 1976-ban került bemutatásra Jeruzsálemben, saját közleményem keretében.¹⁶

Az a tény, hogy a művészek közül egyesek pszichiátriai betegek voltak, jelentéktelen adattá vált. A múltban a műveket a betegség megnyilvánulásának tartották, és a betegség tünetei álltak előtérben. Ma a műveket önmagukban fogadják el a közönség. A nézőre nagy hatással vannak a művekben kifejezett korlátlan érzelmek, hallucinációk és látomások gyakori ábrázolásai.

Ezek a festmények olyan nagy sikert arattak, hogy már hamisítók utánozzák őket, és az eredeti festő néven árulják, például San Francisco utcáin. Az utána-tok készítői megfelelő technikával rendelkeznek ahhoz, hogy az autodidakta festők változatos stílusát utánozzák, mivel saját képzeletviláguk nem elég gazdag ilyen képek festéséhez.

¹⁶ A film 1975-ben készült, és 1976-ban mutatták be a Kifejezés Pszichopatológiájának 8. kongresszusán, Jeruzsálemben. A tanulmány 1978-ban jelent meg. Irene JAKAB: *Imaginary Dwellings*. In: *Confinita*

Psychiatrica. Creativity and Psychotherapy. Proceedings of the 8th International Congress of Psychopathology of Expression. Jerusalem, 1976. Vol. 21. No. 1–3. 1978. 73–91.

5. Moyezán Anna: *Folyó partján*, 1960 körül
Vászon, tempera, 28 × 52,5 cm. MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 89.52, fotó © Hámori Péter

Intézményrendszeri változások

Napjainkban tehát megváltozott az autodidakta művészek alkotásainak megítélése. Különbözik a régebben elfogadott meggyőződéstől, amely szerint a műben a betegség kifejezését látták, míg ma már elismerik az intenzív (és néha eltorzult) érzelmek erejének művészi kifejezését. A közönség ma érdeklődéssel szemléli a pszichiátriai betegek alkotásait. A nagy európai gyűjteményeket és Buenos Airesben a Nise da Silveira-gyűjteményt a nagyközönség előtt is megnyitották, míg ezelőtt csak a szakemberek (pszichiáterek, pszichológusok) részére voltak hozzáférhetőek.¹⁷ A Da Silveira-gyűjtemény egy részét a zürichi pszichiátriai világgongresszuson állították ki még 1957-ben.

A SIPE (Nemzetközi Kifejezés-pszichopatológiai és Művészetterápiás Társaság) 1959-ben alakult Veronában, Robert Volmat elnöksége alatt a Lombroso kongresszus keretében. A SIPE a világ különböző részeiről származó tudósoknak nyújt fórumot a pszichiátriai betegek rajzainak tanulmányozására és nézetük összehasonlítására, különös hangsúllyal a kreativitás pszichológiájának kutatására. A SIPE (ma Guy Roux elnökségével), valamint a később alakult nemzeti kifejezés-pszichopatológiai társaságok szimpóziumokat és kongresszusokat szerveznek a kifejezés-pszichopatológia különféle területéről. A legutóbbi nemzetközi kongresszust az amerikai társaság (ASPE) rendezte 2000 szeptemberében. Ennek előadásai *A kreativitás fejlődési szempontjai*

(*Developmental Aspects of Creativity*) címmel most könyv alakban is megjelentek. A Magyar Pszichiátriai Társaság Kifejezés-pszichopatológiai Szekciójának a nemzetközi társasággal közös III. Magyarországi Kollokviumát 2001-ben Szentgotthárdon tartották, számos nemzetközi résztvevővel.

Ezek a kongresszusok és a tagok közleményei felkeltették az egészségügy területén dolgozó szakemberek érdeklődését, továbbá egyre jobban megismertetik a pszichiátriai betegek műveit a „művészvilággal” és a nagyközönséggel is. A veronai kongresszus alatt az ottani Szépművészeti Múzeum állította ki a betegek műveit. Ez nagy elismerést hozott az alkotóknak, hiszen munkáikat „művészi alkotásként” ismerték el. Az ASPE 1990-ben Montrealban rendezett sikeres kongresszusa alkalmával a betegek képeit a montreali Szépművészeti Múzeumban állították ki.

Az utóbbi évtizedekben a *művészetterápia* mint szakma ugyancsak nagymértékben hozzájárult a közönség figyelmének felkeltéséhez, másrészt feltárta a kreatív művészi alkotások gyógyító hatását. Margaret NAUMBURG, Edith KRAMER, Hanna Y. KWIATKOWSKA, Elinor ULMAN, E. F. MULLER, Margaret C. HOWARD és mások úttörő munkáitól kezdve a mai közleményekig a művészetterápia technikájáról és elméletéről kapunk tájékoztatást.

A következőkben egy nem teljes listát ismertetek olyan szakfolyóiratokról és hírlevelekről, amelyek kifejezéspatológiával, művészetterápiával és a kreativitás kutatásával foglalkoznak. Az Elinor Ulman által alapított

¹⁷ Nise da Silveira pszichiáter archívuma. <https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/507> (Letöltve: 2021. 09. 10.)

6. Áronson Gábor: *Kozmikus jelenet*, 1960 körül papír, akvarell, 35 × 24,5 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, Itsz. 93.14, fotó © Hámosi Péter

7. Áronson Gábor: *Fantasztikus táj*, 1957 papír, akvarell, 37 × 26 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, Itsz. 93.4, fotó © Hámosi Péter

8. Áronson Gábor: *Tulipán Napkoronggal I.*, 1959. papír, akvarell, 35,5 × 25,5 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, Itsz. 93.5, fotó © Hámosi Péter

American Journal of Art Therapy,¹⁸ az Amerikai Művészetterápiás Társaság (American Association of Art Therapy) lapja, részletes és gazdagon illusztrált körtörténeteket, valamint a művészetterápia elméletéről szóló cikkeket közöl. Gyakorlati tanácsot ad a különféle egészségügyi környezetben dolgozó művészetterapeutáknak. A Japán Kifejezés-pszichopatológiai Társaság jelentős kiadványát, a *Japanese Bulletin of Art Therapy* című folyóiratot, Yoshihito Tokuda alapította. Új kutatási eredményeket és úttörő módszereket közöl, egyebek mellett a tájkép-montázs technikáról. Az *International Journal of Art Therapy* a párizsi Centre d'Etudes d'Art Psychopathologique kiadványa, Anne Marie Dubois szerkesztésében. A *Raw Vision* folyóirat az autodidakta művészek, a „látomásos” (vizionáló) művészek, a modern népművészek és az *art brut* alkotóinak műveit a művészek életrajzával együtt ismerteti. Ezenkívül felsorolja az ilyen műveket kiállító és árusító galériákat is. Jelentős forrásnak számít a művészek, a műkritikusok, a műgyűjtők és a nagyközönség részére egyaránt. Ez a folyóirat legitimizálja az „outsider art”-ot a nagyközönség szemében. A *SIPE Newsletter* (Guy Roux szerkesztésében) aktuális eseményekről számol be, és állandó kapcsolatot tart a tag-

sággal. Az e tanulmány szerzője által szerkesztett *ASPE Newsletter* főleg az amerikai társaságnak szánt híreket és könyvismertetésekét közöl. A *The Newsletter of the International Association of Empirical Aesthetics* (szerkesztője Wolfgang Jilek) művészeti kutatásokról számol be. A *The Bulletin of Psychology and the Arts* az Amerikai Pszichológiai Társaság 10. részlegének a folyóirata. Végül, de nem utolsósorban említésre méltó az *International Networking Group of Art Therapists* című folyóirat, amely részletesen tájékoztat a művészetterápiás társaságokról és azok működéséről.

A képzés nélküli művészek gyűjteményének számára több múzeum nyílt meg. Pontosan katalogizált nagy gyűjteményt őriznek a párizsi Centre d'Etudes d'Art Psychopathologique központban, melyet a SIPE alapított [Claude] Wiart igazgatása alatt, és ma [Bertrand-Samuel] Lajeunesse vezetésével fejlődik tovább. A Rebecca Hoffberger által alapított American Visionary Art Museumban, Maryland városában (Baltimore államban) az állandó gyűjtemény mellett különböző témájú kiállításokat rendeznek a „látomásos művészek” alkotásainak bemutatására. Ezek a művészek professzionális értelemben képzetlenek, de nem illenek a népművészek

¹⁸ Elinor Ulman a *Bulletin of Art Therapy* alapítója (1961).

9. Áronson Gábor: *Száguldás*, 1960 körül
papír, akvarell, 37 × 26 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 93.8,
fotó © Hámori Péter

kategóriájába sem, mivel nem részesültek a generációkon át zajló tradicionális inaskodásban. A népművészet stílusa és tartalma úgyszólván rituálisan előírt. Az American Visionary Art Museum több pszichiátriai beteg művész alkotásait is beiktatja a gyűjteményébe, a művész betegségének hangsúlyozása nélkül. Ezek a képek a jelenkori alkotásokkal együtt szerepelnek. A nagy méretű szobrok részére is megfelelő tér áll rendelkezésre. Az egyik ilyen 13 méter magas szobor, egy szélmalomszerű szabadtéri mű, a „Whirliwig” nevet viseli (lefordíthatatlan neologizma: „forgó valami”). Egy újabb kiállítás ZBDD ARMSTRONG műveit mutatja be, aki az idő végéről való látomásának hatása alatt bonyolult komputeres eszközöket és naptárakat készített, hogy az utolsó ítélet idejét pontosan ki tudja számítani. Eric Cunningham Dax (1908–2008) egy életen át tartó odaadó munkájának eredménye a pszichiátriai bete-

gek rajzainak és festményeinek precízen katalogizált, hatalmas gyűjteménye, a Cunningham Dax Collection. Ez a kutatók rendelkezésére áll, és oktatási célt is szolgál. Dax professzor még mindig gondolja ezt a nagy és igen értékes gyűjteményt, s a festmények egy részét egy melbourne-i galériában a közönség részére is hozzáférhetővé tette. A képek több nemzetközi kiállításon is szerepeltek, legutóbb például a párizsi WPA világkongresszuson 2000-ben. A svájci Lausanne-ban lévő múzeum naiv művészek alkotásait állítja ki az *art brut* és *outsider art* mellett. Főleg olyan pszichiátriai kezelt alkotók művei szerepelnek, amelyek az *art brut* kategóriához tartoznak, de ezt a katalógus nem említi. Manfred in der Beeck nagy gyűjteménye egy németországi múzeumban kerül elhelyezésre.

A *RawVision* 29. számának jelentése szerint a *Drakula Múzeum* a romániai hegyekben a legendává vált vajdát szoborként örökíti meg, számos dekoratív és használati tárgy között. A Kohler Alapítvány 2000. május 3. és 7. között konferenciát rendezett az autodidakta művészekről, a „határvonal körüli alkudozásokról” (*negotiating the boundaries*). Az egyik előadás a posztmodernizmust az autodidakta művészek alkotásaival hasonlította össze.

Változások a szociális ellátásban, a közösségi visszajelzésekben, a jogrendszerben

Több évtized alatt a nagyközönség véleménye radikálisan megváltozott a pszichopatológiai művészetéről. Divatos lett a nagy pszichopatológiai gyűjtemények látogatása. Az elmebetegségben szenvedő és az idioszinkratikus műveket alkotó művészek közötti határok elmosódtak, de az utóbbiakat nem nyilvánították elmebetegnek. A művészi körök véleménye is módosult, miután a betegek által alkotott műveket szépművészeti múzeumokban állították ki (Wölfli, Schröder, Carlo).

A közvélemény következő nagy változásához a szociális fejlődés is hozzájárult (a betegjogok pszichiátriai betegekre történő kiterjesztése révén), noha egyébként „inkompetens”-nek nyilvánították őket. Jogi viták keletkeztek a betegek jogairól, amely szerint a művészi alkotás birtokjoga a betegé marad. A múlt század közepéig a betegek műveit – a laboratóriumi leletekhez és röntgenfelvételekhez hasonlóan – a kortörténet részének tekintették, ily módon a kórház vagy a magánrendelő orvosának tulajdonát képezték. A műveket

kizárólag diagnosztikai és terápiás eszközként használták, minden esztétikai vagy anyagi érték nélkül. Ma már (legalábbis a nyugati világban) ezeket a műveket a beteg magántulajdonként tartják számon. A beteg – ha úgy kívánja – kiveheti saját műveit a kórrajzából. (Javasolom, hogy őrizzük meg a kórrajzban a művekről készült fényképeket, hogy azok a kezelés során diagnosztikai és terápiás dokumentumként szolgáljanak.)

A betegek műveiről alkotott vélemény orvosi szempontról esztétikai szempontra módosult. A közönség figyelmét az iskolázatlan művészek alkotásai is felkeltik, amelyek egyre gyakrabban jelennek meg a galériák kiállításain. A közvéleményben ma már elmosódtak a határok a pszichopatológiai művészet, az *outsider art* és a látomásos művészet között, ugyanígy eltűnt az *art brut* és az újabb népművészeti alkotások közötti különbség is.

A *Raw Vision* 29. számában több figyelemre méltó cikk olvasható. Például egy fényképen emberarcú házat látunk, amely hasonló egy Pápua Új-Guineában található falusi viskóhoz (Jakab Irén gyűjteménye), melynek építője és a lakosság mágikus tulajdonságot tulajdonít: „a szemek távol tartják a gonosz szellemeket” (primitív művészeti alkotás). A *Raw Vision*ben közölt házat Peter Buch német származású szobrász-festő alkotta a spanyolországi Barcelonától délre fekvő Benifasar nevű hegyi faluban. Itt egy egészen új környezetet épített konkrét alakokkal és több mozaikkal fedett emberarcú házakkal. A *Raw Vision* a legutóbbi Los Angeles-i földrengés alkalmával a Watts tornyokat ért károsodásról közli, hogy a javításokat követően 2001-ben újra megnyitották azokat a nagyközönség számára.¹⁹

Ugyancsak érdekes közlemény szól Florence Marie Laforge-ról, aki Honfleur nevű faluját műemlékké alakította. Minden felszín festményekkel díszített és szobrokkal látott el, a kerítések tetején például fából faragott kétdimenziós állatszobrocskák „járkálnak”.

A közönség véleményének változása és a pszichopatológiai művészet értékelése a művek anyagi értékének felismeréséhez vezetett. A műgyűjtői értéket nyert alkotások galériákban kerülnek eladásra. A pszichózisukat régebben elrejtő művészek baja mára nyilvánosságra került, elmebetegségüket és a kezelés szükségességét már nem kell letagadniuk. Ezt bizonyítja a már említett Napsütés a sötétségből (*Sunshine from Darkness*) című könyv kiadása is.

10. Áronson Gábor: *Sielők*, 1959 körül
papír, akvarell, 37 × 26 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 93.3,
fotó © Hámori Péter

A közvélemény változása új nomenklatúrát hozott létre a klasszikus művészi képzésben nem részesült alkotók gyakran bizarr művészeti alkotásainak megnevezésére. Az ilyen műveket és a művész jellemzését leíró – változó – nomenklatúrát táblázatos formában ismertetjük (1. táblázat a függelékben). Az iskolázott és a nem iskolázott művészek alkotásának elnevezésében a „művészet” szó mindig szerepel, míg az idioszinkratikus művek alkotóinak elnevezésében a „művész” szó nem mindig található meg.

A művészképzésben részesült festők képei stílusban és tartalomban nemritkán a látomásos művészethez

¹⁹ Jakab Irén e tanulmányban már említett *Imaginary Dwellings* című filmben (1975) a Simon Rodia építette Watts Towershez írt lírai hangvételű narrációt.

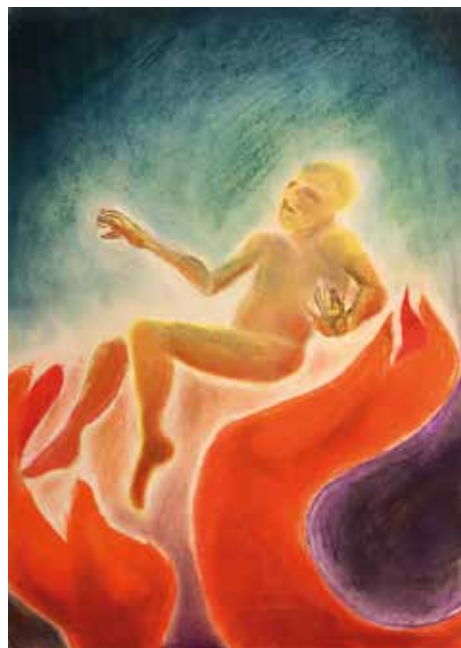
11. B. B.: *Bizakodás*, 1988 körül
papír, pasztell, 43 × 30,5 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 96.27,
fotó © Hámosi Péter

12. B. B.: *Betegség*, 1988
papír, pasztell, 43 × 30,5 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 95.21,
fotó © Hámosi Péter

13. B. B.: *Fáradtság*, 1988
papír, pasztell, 43 × 30,5 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 96.26,
fotó © Hámosi Péter

14. B. B.: *Remény / Születőben lévő kis embrió*, 1988 körül
papír, pasztell, 43 × 30,5 cm
MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény, ltsz. 95.10,
fotó © Hámosi Péter

válnak hasonlónvá, ha a művész beteg lesz, és pszichiátriai kezelésre szorul. Ilyenkor látomásaikat, hallucinációikat és korábban nem érzékelt mély szomorúságukat vagy eksztatikus érzelmeiket ábrázolják. A művek közös vonása a művész közvetlen kapcsolata a legmélyebben gyökerező félelmekkel és szavakban kimondhatatlan vágyakkal, valamint az a képessége, hogy a túl erős vagy eltorzult érzelmeiket művészi eszközökkel fejezi ki. Az önkifejezés művészi eszközéül minden anyagot felhasználnak a műalkotás létrehozása során. A zenei művek is idesorolhatók, a zeneszerszám vagy a kotta alapjául szolgáló papír is művészi anyag. Valójában minden lehet művészi anyag, akár konvencionális (például márvány, fa, olajfesték, vászon, falfelület), akár addig használatlan vagy korábban használt tárgy, például a kollázshoz használt darabok, amelyek felszínét még írás vagy rajz is kiegészítheti. Az úgynevezett konvencionális anyagok is besorolhatók a művészi eszközök körébe, például állati részek (szőr, fog, bőr). Új konstrukcióban felhasználhatók a „használatlan” részekből összeállított fa- vagy fémszobrok, amelyekben az eredeti darabok kevés változtatással új kifejezést nyernek (*Junk Sculpture*).

A munkájukhoz használt anyagot a képzetlen művészek gyakran a könnyű elérhetőség miatt választják. Például a mozaikhoz használt törött tányérok, melyeket „Pique Assiette”, az *Imaginary Dwelling* című filmben szereplő egyik művész, gúnynevén „a tányérok összeszedője” alkalmazott a házat és kertjét díszítő mozaikjaiban. Számos anyag a szerény jövedelmű egyén számára elérhetetlen. A látomásos művészek közül kevesen voltak gazdagok. Kivételt képez Salvador Dalí, aki már fiatal gyermekkorától gyakran álmait és látomásait festette meg. Manapság – legalábbis az Egyesült Államokban – a képzés nélküli művészek alkotásai anyagi értéket nyertek, és még a pszichiátriai kezelés alatt álló beteg alkotókat sem nevezik „őrültnek”, hanem primitív vagy vizionáló művészeknek ismerik el.

1. táblázat. A fokozatosan változó nomenklatúra keletkezése az idők folyamán

A mű elnevezése	A művész elnevezése
Elmebeteg művészete	Elmebeteg művész
Pszichiátriai művészet	
Pszichopatológiai művészet	»» >»
A tudattalanból fakadó művészet	a) Iskolázatlan művész
– kollektív tudattalan (Jung)	b) Szakképzett művész
– egyéni tudattalan (Freud)	
Art brut	Autodidakta művész
Outsider art	„Outsider” művész
Naiv művészet	Naiv művész
Primitív művészet	Primitív művész
„Vizionáló” (látomásos) művészet	„Vizionáló” (látomásos) művész
Művészi alkotás	Művész (további meghatározó jelző nélkül)

Fontos megjegyezni, hogy a „művész” szó hozzátartozik az egyén elismeréséhez (lásd táblázat). A művészi alkotások destigmatizációja maga után vonta az alkotók destigmatizációját. Őket manapság művészként ismerik el, függetlenül attól, hogy elmebetegségben szenved-e vagy sem.

Irodalom

ANASTASI, Anne–FOLEY, John P.: A Survey of the Literature On Artistic Behavior in The Abnormal, II. Approaches and interrelationships. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1941. 42.

ANDREOLI, Vittorino: *Carlo a Mad Painter*. Venice, Marsilio Editori, 1996.

Art of Drawing, The Child in Art. The Magazine of the International Child Art Foundation. April–June 2000. 20–21 (on Salvador Dalí).

BADER, Alfred–NAVRATIL, Leo: *Zwischen Wahn und Wirklichkeit – Kunst – Psychose – Kreativität*. Lucerne–Frankfurt am Main, Verlag C. J. Bucher, 1976.

BEHRENDTS, Karl: Junkerhaus. In: *Imaginary Dwellings* (film). Basel: Sandoz. In: *Creativity and Psychotherapy. Proceedings of the 8th International Congress of Psychopathology of Expression*, Jerusalem, May 10–13, 1976. Ed. by Irene JAKAB–Louis MILLER. (Confinia Psychiatria, 21.) Basel–New York, S. Karger AG, 1978. 73–91.

DAX, Eric Cunningham: *The Cunningham Dax Collection*. Melbourne, University Press, 1998.

Developmental Aspects of Creativity. Ed. by Irene JAKAB. Boston, ASPE, 2001.

FERDIÈRE, Gaston: Picque Assiette. In: *Imaginary Dwellings* (film). Basel, Sandoz, 1976.

HÁRDI István: *A dinamikus rajzvizsgálat*. Budapest, Medicina Kiadó, 1983.

INAUDI, Maria Azzola: Carlo Zinelli. Writing in Painting, Recitar, Cantando. *Raw Vision*, 29. Winter 1999–2000. 22.

JAKAB, Irène: *Dessins et peintures des aliénés. Analyse au point de vue psychiatrique et artistique*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1956.

JAKAB, Irene: *Zeichnungen und Gemälde der Geisteskranken. Ihre Psychiatrische und Künstlerische Analyse*. Budapest–Berlin, Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften–Henschelverlag 1956.

JAKAB, Irene–HOWARD, Margaret C.: The Artistic Talent of an Adolescent with Borderline Psychoneurotic Life Adjustment. In: *Psychiatry and Art*, III. *Conscious and Unconscious Expressive Art*. Ed. by Irene JAKAB. Basel, S. Karger, 1971. 32–51.

JAKAB, Irene: *Imaginary Dwellings* In: *Creativity and Psychotherapy. Proceedings of the 8th International Congress of Psychopathology of Expression*, Jerusalem, May 10–13, 1976. Ed. by Irene JAKAB–Louis MILLER. (Confinia Psychiatria, 21.) Basel–New York, S. Karger AG, 1978. 73–91.

JAKAB, Irene: *Pictorial Expression in Psychiatry*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1998.

KRAMER, Edith: The Unity of Process and Product. *American Journal of Art Therapy*, 14. 1974. 15–16.

KRIS, Ernst: Ein geisteskranker Bildhauer (Die Charakterköpfe des Franz Xaver Messerschmidt). *Imago*, 9. 1933. 384–411.

KWIATKOWSKA, Hanna Y.: Family Art Therapy and Family Art Evaluation. Indication and Contraindication. In: *Psychiatry and Art*, III. *Conscious and Unconscious Expressive Art*. Ed. by Irene JAKAB. Basel, S. Karger, 1971. 138–151.

MACGREGOR, John: Henry Darger. The Realms of the Unreal. In: *Art Media as a Vehicle of Communication*. Ed. by Irene JAKAB. Brookline (Mass.), ASPE, 1990. 366.

MARESCA, Frank–RICCO, Roger: *American Self-Taught: Paintings and Drawings by Outsider Artists*. New York, Knopf, 1993.

MULLER, Elsie F.: Case Study: An Autistic Child and His Drawings. In: *Art Interpretation and Art Therapy. Psychiatry and Art*, II. Ed. by Irene JAKAB. Basel, S. Karger, 1969. 145–153.

NAUMBURG, Margaret: Psychoneurotic Art. Its Function in Psychotherapy. New York, Grune and Stratton, 1953.

NAVRATIL, Leo: Schizophrenie und Kunst. Ein Beitrag zur Psychologie des Gestaltens. München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1965.

PINEL, Philippe: *Traité medico-philosophique sur l'aliénation mentale ou la manie (1801)*. In: John M. MACGREGOR: *The Discovery of the Art of the Insane*. Princeton, Princeton University Press, 1989. 26–40, 322

PRINZHORN, Hans: *Bildneri der Geisteskranken. Ein Beitrag zur Psychologie und Psychopathologie der Gestaltung*. Berlin, J. Springer, 1922. (2. kiadás: Hans PRINZHORN: *Artistry of the Mentally Ill. A Contribution to the Psychology and Psychopathology of Configuration*. New York, Springer Science + Business Media, 1972).

Psychopathology and Pictorial Expression / Psychopathologie und bildnerischer Ausdruck / Psychopathologie de l'expression. An International Iconographical Collection. Published by Sandoz, I–III. Basel, S. Karger, 1973.

Raw Vision, 29. Winter 1999–2000. 10: Peter Buch. New Environment in Spain; 12: Florence Marie LaForge. Site in Danger; Dracula Museum in Romanian Mountains; Nitt Witt Ridge. News from Space (Watts Towers).

RÉJA, Marcel: *L'Art Chez les Fous. Le dessin, la prose, la poésie*. Paris, Société du Mercure de France, 1907. (Reprint in: Fabienne HULAK: *La nudité de l'art*. Nice, Z'Éditions, 1994.)

RHODES, Colin: The Origins of Art Brut. *Raw Vision*, 29. Winter 1999–2000. 50–54.

SCHRÖDER-SONNENSTERN, Friedrich: *Mondgeistfahrt / l'esprit lunaire en croisière / Moon Ghost Trip*. München, Bruckmann, 1974.

SMITH, Nancy Glidden: *Sunshine from Darkness. The Other Side of Outsider Art*. Brea, California NARSAD Artworks, 1997.

ULMAN, Elinor: The Power of Art in Therapy. In: *Psychiatry and Art, III. Conscious and Unconscious Expressive Art*. Ed. by Irene JAKAB. Basel, S. Karger, 1971. 93–102.

VOLMAT, Robert: *L'art psychopathologique*. Paris, Presses Universitaires de France, 1956.

Changing Public Opinion on Psychopathological Art

This study by Irén Jakab was first published in Hungarian in *Psychiatria Hungarica* in 2002. In the present issue of *Ars Hungarica*, the text is published with certain amendments made to the phraseology, which has changed over the course of time, and with additional footnotes (by Monika Perenyi). In this study, the author presents a history of the psychopathology of expression in the form of an outline that is broad in its overview, including a kind of anthology of the authors and studies that drove the trajectory of change: this trajectory can be traced from the change in psychiatric interest at the turn of the twentieth century, through the notable emergence of attention from modern and avant-garde artists (Max Ernst, Jean Dubuffet), to the widespread acceptance and institutionalisation of creative therapies and their production. Reading this study today, after almost two decades have passed, in the current context of pluralism in art history, Jakab's broad perspective is particularly interesting: the artistic changes in her chosen home country (USA), namely the acceptance of the art of Indigenous and African-American peoples, and of junk culture with its political overtones and subversion of objects, is also reflected in her work. The anthology-like conciseness and density of the study reflects Irén Jakab's editorial career, which extended to transcultural aspects of psychiatric art. Also noteworthy is the way the author, a psychiatrist, covers the aspects of the changes that pertain to patients' rights, and then also arranges the conceptual changes into a table, provided as an appendix.

Below is the original abstract of the study, which also dates from 2002, that is, the abstract that was published in Irén Jakab's lifetime.

At the beginning of last century psychopathological art was unknown to the general public and to most psychiatrists as well. Only a few psychiatrists and psychoanalysts started using the patient's art products for diagnostic and therapeutic purposes. The publication of pathographies of known artists contributed to the general public's awareness of signs of psychopathology in the works of artists. Collections of patients' art became available for viewing by the public in museum exhibitions. The Musée de l'Art Brut in Lausanne emphasizes the „art” in psychopathological art. The organization of the International Society of Psychopathology of Expression in 1959, followed by the national societies of psychopathology of expression contributed greatly to the dissemination of knowledge about and to the appreciation of psychopathological art. The American Museum of Visionary Art in Baltimore has successfully mixed psychopathological art without „labeling it” with the art works of untrained artists. The great change in public opinion in the end of the twentieth century is expressed in the interest of art galleries of exhibiting and selling art works of psychiatric patients, along with other works by modern artists. From being part of a medical record, the patient's art product became his/her personal property with public recognition of its value as „art”. Psychopathological art became collector's items.

TÁRGYSZAVAK

mentális betegségek megőrzése, pszichopatológiai művészet, art brut, SIPE, vizionárius művészet, Lausanne, Hans Prinzhorn, Jean Dubuffet, Reuter Camillo, Angyalföldi Elmegyógyintézet

KEYWORDS

stigmatization of mental illness, psychopathological art, Art Brut, SIPE, visionary art, Lausanne, Hans Prinzhorn, Jean Dubuffet, Camillo Reuter, the Angyalföld Mental Asylum